

GEOGRAFIA I INCIDÈNCIES HISTÒRIQUES DE LES MISSIONS POPULARS D'ESCORNALBOU

Jaume Borràs i Galceran

Introducció

El Col·legi Seminari de Sant Miquel va ser fundat l'any 1686 per Antoni Llinàs, franciscà observant, en la històrica muntanya d'Escornalbou, antic monestir medieval de canonges agustins i, després, eremitori recol·lecte. Responia a la finalitat de preparar els futurs missioners que anirien a les famoses missions franciscanes d'Amèrica. Ara hé, aquest objectiu aviat va passar a un segon lloc davant la ràpida embranzida que tingueren les missions populars o apostòliques. Cal dir que missioner no era solament qui anava a terres llunyanes de no cristians, sinó també aquell "que se le envia a reformar con su predicación algunos pueblos o provincias de cristianos relajados en sus costumbres; o porque se les delegaba ciertas facultades y privilegios extraordinarios para el mejor desempeño del ministerio; finalmente porque se distinguen sus sermones en algunos accidentes que constituyen un especial carácter, porque el misionero no predica por el estipendio justo, sino gratis, ni su predicación se limita a un solo pueblo, sino todos aquellos que juzga necesarios para la conversión de los pecadores, y para las reformas de las costumbres en él."¹

Aquest segon aspecte del terme *missió* és el que pretenem estudiar dels franciscans d'Escornalbou. Abans d'entrar en la dinàmica històrica de les predicacions populars, cal analitzar la importància de la tasca evangelitzadora a partir del seu expandiment geogràfic. L'escassa bibliografia existent només ens permetia emmarcar, en breus pinzellades, els límits territorials de les missions franciscanes. Sortosament, a l'Arxiu Històric Provincial dels Franciscans de Catalunya es conserva un manuscrit, *Jornadas Apostólicas*, que a manera de diari va recollir tota l'activitat missionera; aquest escrit permet deseguir, fil per randa, l'evolució de la predicació, des dels orígens fins poc abans dels dramàtics dies de l'exclaustració. L'obra data de l'any 1724 i forma un volum en quart amb 157 pàgines; afegit al conjunt hi ha un quadernet de 6 fulls amb el títol de *Misiones que se hallaron apuntadas entre viejos papeles años después de empeçado este libro*; recullen les campanyes missioneres realitzades

1. PARRONDO, D. *Historia de los Colegios Seminarios de Misiones de la regular observancia existentes en la Península de España*, Madrid, 1818, pg. 2.

entre l'any 1686 i l'any 1699.

El llibre presenta la llista de llocs missionats a base d'agrupar-los per anys i diòcesis, a més de citar els noms dels missioners. Això possibilita el huidatge de les poblacions visitades pels homes d'Escornalbou; sovint s'intercalen altres notícies: referències directes d'esdeveniments polítics, òbits de missioners, notícies curioses. Des de meitats del segle XVIII fins a l'any 1828 es recull el nombre de combregants, per diòcesi i per cada lloc; sense dubte que és una informació interessant que cal treballar, però, amb molta cura. En els gairebé 150 anys de tasca apostòlica intervenen mans diverses en la redacció del manuscrit. Només presenta dificultats a l'hora d'establir, amb precisió, els primers anys i llocs de predicació. A part d'això, esdevé una eina magnífica per a treballar sobre l'abast geogràfic de les missions populars i la influència possible o evident dels esdeveniments històrics sobre la planificació de les campanyes missioneres; ambdós aspectes són l'eix del present estudi.

El treball s'ha fet després d'efectuar el minuciós huidatge geogràfic del manuscrit, classificant les poblacions, monestirs i santuaris esmentats en les *Jornadas*, respectant les demarcacions diocesanes de l'època, i assenyalant els anys concrets de cada missió amb el nombre total de realitzades en cada cas. Per raons òbvies d'espai, aquest voluminós apèndix geogràfic no s'inclou en la comunicació, malgrat ésser la base del treball.

Expansió de les missions

La tasca missionera dels franciscans, al llarg de gairebé segle i mig d'activitat, té un marc geogràfic concret i significatiu. "Los padres misioneros, que todos los años salen de este Seminario para las Misiones, son regularmente quatro ternas, que se dividen en los obispados de Catalunya, según el beneplácito de los Señores Obispo y Arzobispo, y llegan a penetrar hasta los Reynos de Francia, Aragón y Valencia, a los cuales Reynos se extienden algunos Obispados"².

En termes eclesiàstics, els límits resten força clars. Ara bé, les fronteres administratives del Principat no coincideixen amb els límits diocesans catalans, la qual cosa explica que bona part de les predicacions es fessin fora. El bisbat de Tortosa comprenia les comarques septentrionals del País Valencià: Maestrat, Ports de Morella, Plana, Alacaten; i una part del Matarranya. Lleida, a part de la franja de Ponent, tenia més de la meitat del territori a Aragó.

2. PAPIÓ, Juan. *El Colegio Seminario del Arcángel San Miguel de Escornalbou*, Barcelona, 1765, pg. 70.

Malgrat les notables modificacions geogràfiques d'ambdós bisbats l'any 1957, encara avui recorden les grans dimensions de què gaudien llavors. Urgell tenia jurisdicció sobre territoris, més enllà dels límits polítics: Andorra, i, més sorprenentment, l'Alta Cerdanya, incorporada administrativament a la corona francesa des del Tractat dels Pirineus. Aquesta pau també va afectar el bisbat d'Elna; malgrat deixar de pertànyer a la Província Tarraconense fou missionada esporàdicament.

Cal destacar el cas de la Vall d'Aran, la qual va restar al marge de la Província Tarraconense fins a l'any 1803, puix formava la part meridional del petit bisbat occità de Comenge; després fou annexionada a Urgell, alhora que aquest perdia la jurisdicció sobre l'Alta Cerdanya; curiosament, en les *Jornadas* mai no apareix el nom del bisbat, sinó el de la comarca.

Un capítol especial són les jurisdiccions eclesials exemptes, les quals, intercalades dins els límits episcopals, foren missionades. El manuscrit esmenta Ager, Lavaix, Gerri i Meià. Esdevenien enclavaments geogràfics totalment independents de l'autoritat del bisbe diocesà, perquè el monestir, el priorat o la col·legiata, segons els casos, exercia gairebé llurs funcions en el territori. El cas de la col·legiata d'Ager palesa la importància canònica de les jurisdiccions exemptes o "vere nullius", puix que exercia jurisdicció sobre 38 parròquies matrius; altrament passa amb el monestir cistercenc de Santa Maria de Lavaix, a l'Alta Ribagorça, amb vint parròquies pròpies.

Llevat dels casos d'Elna i Comenge, cal prendre com a àmbit genuí de la predicació franciscana el marc geogràfic dels bisbats catalans integrats en la Província Eclesiàstica de Tarragona. Els missioners mai no van traspasar aquesta gran demarcació religiosa, fora dels casos assenyalats i de l'excursionista predicació feta l'any 1705 a Sagunt i Gilet, parròquies del bisbat de València.

La desigual incidència missionera en les diòcesis catalanes

Després de concretar l'extensió geogràfica, analitzem els percentatges de parròquies visitades per bisbat en base al següent quadre estadístic:

JURISDICCIÓ	% PARRÒQUIES MISSIONADES
ÀGER	57,8
BARCELONA	36,8
COMENGE (Vall d'Aran)	61
GIRONA	53,7
LAVAIX	55
LLEIDA (Aragó)	76,2
LLEIDA (Catalunya)	100
SOLSONA	44,4
TARRAGONA	100
TORTOSA (Catalunya)	100
TORTOSA (País Valencià)	84,2
URGELL (Andorra)	100
URGELL (Catalunya)	60
VIC	45,8

D'entrada, hom constata que Tarragona, Tortosa i Lleida són els bisbats on més va incidir la tasca missionera, els quals van visitar la totalitat de llurs parròquies matrius; les comarques aragoneses i valencianes també van rebre una considerable empenta. A desgrat de la llunyania, la Seu, Girona i els enclavaments "vere nullius" tenen més parròquies visitades que no pas Solsona o Vic; a més, aquestes tenien un nombre de parròquies molt inferior, (135 i 218 respectivament,) a les 350 de Girona i les 360 de la Seu. De totes maneres, el que més crida l'atenció és destacar com el bisbat de Barcelona, amb un nombre de parròquies similar a Vic, és el menys visitat de tots.

Tot això ajuda a perfilar quina estratègia seguia Escornalbou a l'hora de planificar les campanyes missioneres. En primer lloc, la proximitat geogràfica dels bisbats més visitats respecte del col·legi seminari. Amb tot, no sembla sempre un criteri absolut per a esclarir la predilecció dels predicadors envers certs bisbats; considerant que el viatge el feien normalment a peu, la major proximitat de Solsona sobre Girona no inclina més els franciscans cap aquella diòcesi. En segon lloc, Barcelona, la diòcesi més populosa i de major pes en tots els sentits, resulta ésser la menys beneficiada per la tasca predicadora. Aquesta realitat palesa la preferència per les diòcesis més ruralitzades, que

sense cap mena de dubte no estaven tan ben ateses espiritualment com les grans poblacions de la seu barcelonina.

Els índexs de participació de cada diòcesi, en els percentatges totals dels 1185 llocs missionats i de les 3184 campanyes realitzades, permeten recolzar les anteriors constatacions i establir-ne d'altres. Els bisbats de la Seu, Girona i Lleida presenten una participació més gran en el conjunt de llocs missionats, perquè tenen un nombre absolut més elevat de nuclis parroquials que Tarragona o Tortosa. Barcelona, a desgrat d'un considerable nombre de parròquies, resta per sota de les altres, a excepció de Solsona, perquè Elna i Comenge no són significatius. De totes maneres, el repartiment del conjunt de les missions perfila millor certs aspectes:

a/ Tarragona i Tortosa abasten, ambdues, més del 40% de les campanyes missioneres.

b/ Lleida i Urgell comprenen un 30% del total. Girona no resta massa enrere.

c/ A la cua, altra vegada, hom troba Vic, Barcelona i Solsona amb uns percentatges conjunts que no assoleixen el 15% total.

Finalment cal considerar les mitjanes de predicació, establertes a partir de la divisió del nombre total de missions pel nombre de localitats visitades per bisbat. L'observació del mapa núm.2 indica uns aspectes a destacar:

a/ Hi ha una correspondència directa entre el nombre de parròquies missionades i la mitjana de predicació per bisbat.

b/ Els bisbats que ultrapassen en bona part els límits polítics del Principat presenten sengles zones catalanes més freqüentades.

c/ Les comarques de l'Ebre esdevenen, amb considerable avantatge sobre Tarragona, el centre de l'activitat apostòlica franciscana.

d/ Barcelona és el bisbat amb una mitjana de predicació més baixa.

La periodització de les missions

Un valuós element d'anàlisi és la distribució de l'activitat apostòlica per anys i diòcesis. Observant el gràfic núm.3, cal entendre com a any de missió cada campanya predicadora que s'organitzava en un bisbat i que acostumava a durar de l'octubre a la següent Pasqua. Hom constata que les missions es desenvolupen a partir del segle XVIII; abans del 1700, Tortosa i Tarragona acaparaven tota l'atenció d'Escornalbou, puix la comunitat era de recent creació. Si bé el segle XVIII presenta un ritme sostingut en les missions, el primer

terç del segle XIX el trenca, perquè, amb pocs anys de diferència, es paralitzen totalment les predicacions: en la guerra del Francès i en el Trienni Liberal.

Les dues diòcesis on va centrar-se més l'esforç evangelitzador, Tortosa i Tarragona, ofereixen una regular distribució de les campanyes al llarg del segle i mig. Altres bisbats concentren l'activitat en un espai d'anys que contrasta amb el buit restant, com a Girona, Lleida i la Seu.

El plantejament de concentrar la major part de les missions dins un espai cronològicament extens i continuat respon a una evidència: la major llunyania del convent, situat a cavall entre Tortosa i Tarragona. Això obligava els predicadors a intensificar la predicació en un temps consecutiu a fi d'augmentar-ne l'eficàcia; en un temps on predominava la transmissió oral de les novetats, la presència persistent dels frares predicadors era la millor forma de promocionar llur tasca en una zona relativament extensa.

Vic i Solsona conformen un tercer grup on la predicació presenta un caire més discontinu que els precedents. Barcelona, fins al 1761, segueix una tendència de regularitat semblant a Tortosa, però després desapareix quasi totalment de l'escena. Comenge i Elna són poc significatius, pel reduït nombre de pobles i d'anys de missió.

Zones més missionades

Excepte les terres del delta, les comarques tortosines són les preferides del col·legi seminari, superant àdhuc les àrees del Camp de Tarragona, molt pròximes a Escornalbou; pobles com Miravet, Vic, Ascó i Vinebre van més enllà de les 10 missions. L'arquebisbat de Tarragona, en general molt missionat també, té com a àrea privilegiada les viles veïnes de muntanya: Falsset, Pradell, Torroja, Alforja; altrament, els pobles del Matarranya passen davant de nombroses parròquies tarragonines.

Al marge de les comarques meridionals, arreu del Principat sorgeixen altres zones on sovintegen les missions. La més destacada és l'extensa àrea de les Garrigues i el Segrià, amb un bon nombre de parròquies que van més enllà de les cinc campanyes: Granadella, Juncosa, Bell-lloc d'Urgell, Soleràs, Borges Blanques. Considerant que les predicacions a la diòcesi lleidatana es desenvolupen pràcticament en el darrer terç del segle XVIII, cal destacar els curts intervals de temps entre les campanyes, de cinc a quinze anys. Malgrat la llunyania, la "terra ferma" constitueix, junt amb les zones ja esmentades de

Tortosa i Tarragona, el marc físic principal dels homes d'Escornalbou.

En un segon lloc, cal fer esment de determinades zones amb extensió més reduïda que les anteriors, però on, igualment, els missioners fan sovintejat acte de presència. La característica comuna és la llunyania considerable del convent i el fet de situar-se a la zona pirenenca. Les valls de Boí, de Ribes, d'Àneu, de Cardós, de Ferrera esdevenen llocs de successives missions, com també centres muntanyencs: Sort i Pont de Suert. Amb tot, fou la Cerdanya: Alp, Ger, Llivia, Bellver, Puigcerdà, l'àrea pirenenca preferida. Grida l'atenció constatar la preferència envers aquelles contrades del bisbat d'Urgell, respecte de zones més properes, ja fossin d'Urgell o de Girona, Vic, Solsona i Barcelona. Significativament, cap d'aquests quatre bisbats no presenta singulars àrees geogràfiques amb major incidència missionera.

Recapitulant, cal dir que les zones principals per ordre decreixent de freqüència missionera són les comarques de l'Ebre, el Priorat, el Camp de Tarragona, les Garrigues, la Conca de Barberà, el Segrià, la Cerdanya i valls del Pirineu.

El protagonisme del món rural

La major incidència de la tasca missionera en el món rural de Catalunya, que no pas en l'àmbit urbà, ja s'ha palesat quan hom ha constatat el migrat paper del bisbat barceloní en tot el conjunt. També, dins sengles geografies diocesanes es manifesta una predilecció cap a les parròquies rurals. Podem establir el següent quadre comparatiu dels bisbats més significatius:

cap de diòcesi	n. missions	població	n. missions
GIRONA	1	CISTELLA	4
LLEIDA	5	GRANADELLA	7
TARRAGONA	7	ALFORJA	12
TORTOSA	3	VINEBRE	15
SEU D'URGELL	2	BELLVER	7

El marcat contrast entre la seu i una parròquia respectiva, en cada cas la més missionada, ens parla de l'orientació que els franciscans donen a les campanyes. Considerant el cap de bisbat com a nucli urbà més important de

la respectiva demarcació, hom observa com són àmpliament superades per sengles parròquies rurals. Les diferències assoleixen, a Tortosa, la màxima expressió, no tan sols Vinebre està per sobre de la capital, àdhuc llogarets com Llaberia, amb 10 missions. El fet que la mitjana de missions a les comarques de l'Ebre sigui de 8 ja parla per si sol. Tarragona, malgrat tenir un considerable nombre, resta per sota de poblets com Pradell de la Teixeta, amb 10 campanyes. Reus esdevé la gran excepció, puix essent la segona localitat del Principat esdevé una de les poblacions més missionades, també amb 10 missions.

Si ens remetem al significat de les missions populars, hom explica que Escornalbou s'inclinés més per les zones rurals i, sovint, preferint àrees llunyanes valls del Pirineu, a altres de més properes. Calia vetllar més les àrees desateses enfront de les més afavorides espiritualment, si més no sobre el paper o les estadístiques diocesanes. Aquesta preocupació dels franciscans per les zones marginals de l'església catalana era implícita al concepte de missió ja considerat en la introducció.

Incidència dels esdeveniments històrics

Els grans fets que marquen la història del Principat també repercuteixen en el desenvolupament de les missions i en llur distribució geogràfica. Seguint un ordre cronològic, hom analitzarà la influència diversa dels successos històrics. Inevitablement, els conflictes bèl·lics contemporanis als 150 anys de predicació franciscana l'afecten negativament; ara bé, són els fets de caire polític els que més repercuteixen, fins a tal punt que posaran l'epíleg a la pròpia vida conventual: el Trienni constitucional i la crema de convents, pocs anys després.

La guerra de Successió (1701–14)

La llarga lluita que sosté Catalunya a inicis del segle XVIII contra el pretendent Felip de Borbó sorprèn la comunitat religiosa en les beceroles. “Feya escasament 20 anys que els conventuals franciscans habitaven lo Convent quan estallà la guerra de successió en la qual los frares se posaren resoltament al costat de l'Arxiduch, i enaltiren sa causa en sas prédicas per los pobles i viles de Catalunya”.³

3. TODA, Eduard. *Historia de Escornalbou*, Reyal Societat Arqueològica, Tarragona, 1926, pg. 142.

A desgrat de la lluita, els frares mai no interromperen llurs predicacions; abans que la situació esdevingués crítica escampen, quasi per tots els bisbats, una evangelització clarament polititzada. En el crític any 1714 les missions es reduïren a la mínima expressió, fent campanya només en dues poblacions properes a Escornalbou, Arbolí i Vilaplana. Seguint els itineraris assenyalats en les *Jornadas*, hom té la impressió que les missions anaven retrocedint cap a les darreres zones resistents a la causa filipista: Tarragona, Barcelona i Girona en 1713.

El triomf de Felip V aparentment no sembla afectar la marxa de les predicacions, però el nou règim passa la factura al col·legi pel clar suport atorgat a Carles; aquesta decidida opció s'havia palesat amb l'ajut ofert a significatius personatges de la causa austríaca, com Carrasclat⁴, i amb l'eina propagandística de les missions. L'acusació "que los padres misioneros de Escornalbou eran desafectos al rey, y que lo mostravan en los púlpitos"⁵ ocasiona la repressió selectiva que pateix el convent. Així, s'expatrien els elements opositors de més prestigi i que, alhora, eren missioners. "A 29 desembre de 1714 se presentà al Seminari un esquadró de dragons que prengué al Guardia Pare Francesc Boada y a dos altres religiosos, portant-lo fins a la frontera de Fransa ahont quedaren en llibertat d'escollir son lloch d'exili"⁶. Boada era reconeguda figura intel·lectual i famós predicador, Antoni Duran era el guardià del col·legi (aquí Toda comet un error d'identificació) i Miquel Gil, missioner; foren els tres frares condemnats a l'exili. Malgrat que, externament, les tasques missioneres continuaven igual, s'havien eliminat prestigioses veus que podien donar mala premsa del règim borbònic. En realitat, la predicació missionera perdia valuoses figures, puix l'exili es va perllongar fins a 1723.

La Guerra Gran (1793–95)

Aquest conflicte entre la decadent monarquia de Carles IV i la jove república francesa té com a principal teatre bèl·lic el nord del Principat, zones sovintejades pels franciscans. La negativa opinió que existia entre el poble català sobre el nou règim polític de l'estat veí era plenament compartida per Escornalbou. No cal extranyar-se, doncs, de les diatribes llançades per un missioner contra els francesos, en unes reflexions escrites durant el conflicte:

4. MARTI, José. *Escornalbou Colegio Seminario de misiones de Propaganda Fide (1868-1835)*. Separata de "Archivo Ibero-Americano" T. XLIII, Barcelona, 1982, n. 165-168, pg. 303.

5. PAPIÓ, o.c. pg. 39.

6. TODA, o.c. pg. 142-3.

“Los más bárbaros infieles i gentiles no executarian las inhumanidades que executan los franceses, ni se demostrarían tan enemigos de Dios, de Jesuchristo, de su Sta. Iglesia, del estado eclesiástico y del género humano, como se manifiestan los franceses.”⁷ Aquestes consideracions coincidien amb aquelles altres que acusaven els francesos d’ateus i regicides. Tot plegat justificava el caire de guerra quasi santa que va tenir la contesa, ací a casa nostra; els missioners, com el conjunt de l’església catalana, la consideraven una veritable croada.

Ara bé, la influència directa del conflicte en l’activitat missionera, a part de radicalitzar les postures ideològiques, fou de dos tipus:

a/ Paralització esporàdica de les predicacions: l’evolució de la lluita va obligar a suspendre les programades per als estius del 93 i del 95; en el primer cas, per l’ofensiva de les tropes del general Ricardos sobre la Catalunya Nord, mentre que, en el segon, ho provocà la contraofensiva francesa.

b/ Recolzament missioner donat a la lluita: l’absoluta identificació d’Escornalbou amb els mòbils governamentals fa possible que els franciscans acceptessin amb entusiasme la difícil tasca de missionar els pobles de l’Alta Cerdanya, conquerits momentàniament per l’exercit català: Enveig, Er, Oceja, Odelló, Sallagosa, la Tor de Querol i Ur. Aquest pobles són missionats “para predicar y confesar aquellas pobres gentes, y destruir los errores que la libertad francesa habia sembrado en aquellos pueblos y reducirlos al conocimiento de Dios, y obediencia al Romano Pontífice y a su legítimo prelado, el obispo de Urgel.”⁸

Després de signada la pau amb França l’agost del 95, Escornalbou envia, a petició del bisbe de la Seu, el mateix que els havia instat a fer les del 93, quatre missioners als llocs més castigats pel conflicte: la Cerdanya. Això no fou possible perquè les esglésies restaven molt malmeses, però sobretot, “por lo mucho que padecieron aquellas gentes de los franceses y saqueo de los españoles.”⁹ El fet que el catòlic exèrcit de Carles IV també incorregués en aquelles malvestats que semblaven exclusives dels francesos, no propiciava un clima massa favorable a l’èxit d’unes predicacions. A desgrat d’aquest contratemps, persisteix la idea de reconstrucció espiritual, com donen a entendre les peticions dels ordinaris de Lleida i Urgell. Les següents campanyes organitzades responien a aital intenció. Amb tot, cal recalcar com, per primera vegada, les missions es convertien en una eina ideològica al servei d’una concepció política, l’Antic Règim.

7. “Jornadas Apostólicas”, Mns. Esc. A-11. Arxiu Històric Provincial dels Franciscans de Catalunya, Barcelona, pg. 104.

8. Idem, pg. 101-2.

9. Idem, pg. 104.

La guerra del Francès (1808–14)

La lluita contra Napoleó, a més de repercutir directament sobre el col·legi, va provocar la paralització total de les campanyes en dos anys. Sense cap mena de dubte, el fet que més va marcar la consciència dels franciscans fou el sagnant lliurament de Tarragona a mans de la tropa imperial. La llarga contesa incideix de diferent manera en l'obra apostòlica d'Escornalbou:

a/ Desconcert inicial i disminució de la predicació: després dels fets del Dos de maig, hom va interrompre les missions fins que els bisbes catalans decidissin què calia fer. L'evolució inicial del conflicte, a desgrat de les consideracions favorables dels bisbes de Tarragona i Tortosa, va reduir la campanya de 1809 a dos pobles, Alfara i Paüls.

b/ Missions de guerra: "Con los principios del año 1810, por orden de la junta de Regencia de este Reyno de España (...) se intimó al Ilustrísimo Sr. Arzobispo de Tarragona Romualdo Valerde mandase hazer misiones en todo su Arzobispado. para este efecto escribió al P. Guardian para cumplir con dicha orden"¹⁰. Una vegada més, amb un mecanisme similar al que va promoure les predicacions en la Guerra Gran, les missions responien més a plantejaments polítics que no pas religiosos. Trobem la mateixa causa que l'any 1793: la lluita del poble esdevé una guerra santa contra l'invasor napoleònic. Els frares havien d'alimentar el fervor patriòtic en llurs sermons. El tarannà extraordinari d'aitals predicacions es palesa en el fet que s'han de fer a corre-cuita, "como estabámos sobre la Quaresma, no se pudieron cumplir como se acostumbra; determinando por último que los predicadores de Quaresma la predicasen en sus respectivos pueblos"¹¹; la improvisació manifesta, junt amb les limitacions donades per la guerra, motiven que la tasca dels missioners, més patriòtica que no pas pastoral, es reduís a Valls, Falset, Torroja, Albarca, Pradell i Gratallops.

Curiosament, la primera campanya a Tarragona, encomanada pel bisbe a diversos ordes religiosos fou un fracàs "porque los paules predicaron diez o doce días sin auditorios, y habiendo de predicar después los nuestros, (...), se suspendió la Misión. No era tiempo ni ocasión oportuna para imprimir a las gentes el santo temor de Dios: tal era el transtorno de toda la Provincia de Cataluña"¹². La reflexió del cronista palesa força bé el nerviosisme que imperava arreu davant l'ofensiva francesa; d'altra banda, manifesta la dificultat evident de predicar.

Això es contraposa amb l'èxit que més tard tenen les predicacions a la

10. Idem, pg. 124.

11. Idem, pg. 124.

12. Idem, pg. 124.

ciutat; es van fer del 7 al 28 d'octubre a l'església de Sant Francesc. L'absència de l'arquebisbe, refugiat a Mallorca, explica que Escornalbou acollís favorablement la iniciativa d'uns laics, perquè de dret només el bisbe gaudia del poder de convocar les missions populars. Cal apreciar, aquí, la capacitat de resposta dels franciscans a la complexa situació que hom vivia. La gran connexió dels predicadors amb els anhels populars justifica la massiva resposta que va donar la ciutat: "Fue tal el concurso que no podía la iglesia del convento abarcar tanta gente. Los auditorios se componían de canónigos, dignidades, clérigos, frayles, militares de todas clases y de ciudadanos".¹³ Els frares, que avaluen l'èxit segons el nombre de combregants, celebren les 1500 comunions de l'esmentada missió.

L'any 1811, l'embat de la invasió napoleònica ja afectava de ple les terres tarragonines; el convent d'Escornalbou fou saquejat pels francesos, malgrat no haver-hi víctimes. El col·legi viu dramàtics moments, però encara organitza una altra campanya de predicacions a Tarragona, davant el ressò de l'anterior. La importància d'aquesta està en el fet de dur-se a terme poc abans del tràgic setge i assalt a la ciutat. El marcat providencialisme de l'escriptor de les *Jornadas* es plasma quan relaciona la sagnant caiguda de Tarragona, a mans franceses, amb la fracassada predicació que va tenir lloc a la catedral pocs mesos abans. La missió es fa pel març, el setge comença el mes de maig i l'assalt es produïx pel juny. "El dia 28 de junio, a las cinco de la tarde, los franceses iniciaron el asalto final. Después, los excesos de los vencedores persistieron 3 días, ocasionando más de 5.600 víctimas, entre las cuales se contaron, por lo menos, 300 niños y mujeres. Toda la ciudad fue pasada a sangre y fuego. El robo, la violación y el asesinato fueron ejecutados brutalmente"¹⁴.

Escornalbou, com la resta del país, devia esglaïar-se de tals fets, i en cercà l'explicació mitjançant un providencialisme històric simplista. Les reflexions de les *Jornades* cal considerar-les com una lectura a posteriori dels terribles dies que patí la ciutat. Els franciscans, fonamentalment predicadors populars, no podien evitar confegir unes interpretacions que avui dia hom consideraria absurdes o xocants. Ara bé, considerar com a càstigs del cel determinats esdeveniments era quelcom habitual en la mentalitat de l'època. La transcripció de les *Jornadas* estalvia qualsevulla altra consideració: "Como toda la Provincia se mirava en revolución y se hallava Tarragona libre de enemigos, fue el motivo de recogerse en ella todo el mal para provocar las iras de Dios. En este entró por General de Provincia, Campoverde, y por Gobernador de la ciudad un hermano suyo, los dos, buenos christianos, pero más justiciero el

13. Idem, pg. 124.

14. RECASENS, J.M. *La Revolución y Guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, Tarragona, 1956, pg. 220.

governador que su hermano. Luego, que entró al gobierno mandó desterrar algunas ciertas mugeres capaces de inficionar y perder a todo un ejército. Tomó después la providencia de que se hiciesen rogativas públicas que todo el clero secular y regular hiciese ejercicios, como todo se predicó con mucha edificación de los buenos. Pero que el mal no sesó: iba en aumento la maldad, y a cara descubierta: no se veíatemor de Dios. Visto eso, y temerosos el General y el Gobernador del azote de las iras de Dios, mandaron se hiciese otra Misión en la Cathedral, y que la había de predicar el Padre mismo, que había predicado la antecedente en nuestro convento. (...) Empesaron la Misión en la cathedral el día 8 de marzo de 1811, y se concluyó en el Domingo de Passión. Hubo en ella un concurso nunca visto; y esperando sería grande el fruto al último comulgaron algunas quinientas almas en una ciudad donde había millares de personas. El Prelado conociendo la dureza de los corazones, algunas veces exclamó con todo su espíritu: "Tarragona, Tarragona haz penitencia, haz penitencia Tarragona, porque de no, dentro poco tiempo experimentarás tu ruina y desolación", lo que experimento luego con un derramamiento de sangre tan horroroso que no tiene exemplar en las historias. No me detengo en la catástrofe de un castigo tan visible, porque pienso saldrán libros enteros para eterna memoria de los que viven y vivirán, para que teman a Dios".¹⁵

L'agreujament del conflicte provocà en 1811 la paralització de l'activitat missionera; ara bé, Escornalbou s'abocà a col·laborar amb les autoritats tarraconines en una campanya de moralitat. La missió desenvolupada responia a les difícils circumstàncies i ambient propi d'una ciutat amb refugiats de tota mena. Les predicacions estan plantejades per a garantir la governabilitat i la bona marxa d'una població que s'havia de preparar per a una imminent escamesa enemiga. La decidida intervenció, malgrat que fallida, dels franciscans en la línia de vanguardia bèl·lica tenia un doble objectiu: religiós i polític. Per a ells, la penitència era l'arma que faria possible que la ciutat s'enfrontés als francesos; davant la manca de conversió dels cors, l'explicació del desastre era contundent: Déu va catigar la ciutat impenitent. Tot i la ingenuïtat de les *Jornadas*, hi havia quelcom d'evident, la incapacitat de la ciutat per a organitzar-se per a la defensa.

Després de l'ocupació de Tarragona, Escolnalbou interromp de manera total les predicacions fins al final de la guerra, durant els dos anys i escaig de dominació napoleònica sobre el Principat.

15. "Jornadas Apostólicas", pg. 125.

Absolutisme de Ferran VII (1814–1820)

El rellançament de les missions va paral·lela al retorn de Ferran VII a la península. "Llegamos ya al año 1814: año feliz para todos; y con mucha particularidad para nuestra santa fe y religión; pues entro con la libertad deseada nuestro amado monarca Fernando VII. Las primeras diligencias de su gobierno fueron disipar los errores y heregías que habían derramado los liberales de Cádiz por todo el Reyno. Y para la reforma de las costumbres mandó se escribiese a todos los arzobispos y obispos una carta pastoral, animando a los fieles para el dicho fin; y al mismo tiempo mandasen hazer misiones por todas partes".¹⁶

Es produeix una plena identificació entre el seminari i la ideologia de l'Antic Règim, encarnada en la persona del monarca. Des d'ara fins a arribar a l'extinció de la vida conventual, els criteris per plantejar les campanyes seran clarament més política que no pas pastorals. L'entusiasme amb què els frares assumeixen la defensa d'un caduc absolutisme respon a llur mentalitat i paràmetres ideològics: "No volien sapiguer res de llibertats nide drets individuals: segons sas ideas, la magia del bon govern se tancava en l'absolutisme. Trono i altar eran sos lemas, y a l'extensió de son culte y difusió de sa doctrina dedicaren l'incansable activitat de las misiones y de les prediques."¹⁷ Ells consideraven com una qüestió religiosa la defensa d'aitals principis. Ara bé, sorprenentment, quan es reprenen les missions en 1814, i amb gran empenta, ja que Escornalbou envia nou missioners, no es parla dels possibles danys morals ocasionats per la guerra; altrament, hom copsa una manifesta hostilitat vers el liberalisme polític.

Durant gairebé tot el segle XVIII la planificació missionera va respondre a consideracions estrictament pastorals; la interferència d'altres intencionalitats fou esporàdica i, més aviat, fruit d'uns esdeveniments extraordinaris. En la darrera època del col·legi, la tasca franciscana ja no serà cohesionar el poble enfront d'un hipotètic enemic de la fe. Escornalbou no sap escapolar-se de la pugna política i ideològica que divideix el país en dos bàndols irreconciliables: liberals i absolutistes; com bona part de comunitats religioses dóna decidit suport al segon. Les missions seran l'eina més important d'adoctrinament polític. Aparentment, el ritme de les predicacions és semblant al d'abans de la guerra del Francès; però els mòbils són molt diferents; àdhuc hi ha un considerable increment en el nombre de missioners, uns vint per campanya. La politització en els plantejaments va aprofitar l'onada d'alegria popular que va

16. Idem, pg. 126.

17. TODA, o.c. pg. 247.

desvetllar el retorn del Deseado. Fins al cop de Riego, les orientacions emeses pel rei Ferran havien de pesar moltíssim a l'hora d'organitzar les predicacions.

Del Trienni liberal a la crema de convents (1820–35)

Els anys de règim constitucional incideixen negativament en el desenvolupament de les missions i, fins i tot, en la vida conventual. La revolta realista del 1822 a Catalunya, la qual cosa provocà la supressió per decret del Col·legi, fa que el nou règim acusés Escornalbou d'ésser, junt amb Poblet, l'instigador dels focus realistes de les contrades tarragonines. A desgrat de les enceses queixes del cronista franciscà Aragonés, l'alineament cap a l'absolutisme era tan evident com el rebuig total envers l'experiència constitucional. Les reflexions de les *Jornadas* són prou explícites: "El año veynte lograron los jacobinos españoles con sus artes e intrigas que jurase el rey y se publicase en Madrid la constitución de Cádiz abolida (...). Todas las miras de aquellos impíos revolucionarios eran abolir el culto divino, acabar con la Religión de Jesucristo, desterrar las buenas costumbres e introducir el libertinaje y el ateismo en España. Lejos de permitirse las Santas Misiones, se prohibió severamente a los ministros del Sagrado Evangelio la libertad que les dio Jesucristo de clamar contra los errores y falsas doctrinas que de palabra y por escrito introducían los Apóstoles de la impiedad".¹⁸

Hom no pot assegurar que el col·legi participés materialment en la revolta realista, però, abans del contundent decret de supressió signat a finals del 1822, els frares tenien justificacions o motius per, si més no, recolzar moralment les partides absolutistes. Malgrat l'accentuat maniqueisme de les *Jornadas*, el cert és que, per endavant, el govern liberal va prohibir qualsevol tasca missionera; per tant, el Trienni suposa la interrupció total de les missions populars. De l'any 20 fins al 24 no s'enregistrà cap missió; la breu suspensió de la comunitat també hi va contribuir.

Malgrat llur partidisme, les reflexions del cronista Aragonés permeten copsar per què el govern impedeix les predicacions: "El celo de sus frailes por la gloria de Dios, y el gran fruto que hacían en sus Misiones, era lo que les atraía el odio de los que todo lo pretendían reformar en la Iglesia, no menos que en el estado: les pareció a estos que subsistiendo tales frailes y tales misioneros, y continuando en ministerio de las Misiones, era imposible que el nuevo

18. "Jornadas Apostólicas", pg. 135.

sistema se arraigase, segun todo el ensanche que se le quería dar en el Principado. De aquí fue, que se determinó privarles de la paz, y de un modo o de otro acabar con ellos".¹⁹

Encara que, políticament, les mesures governamentals podien tenir coherència, puix que tallaven veus hostils, a la llarga comportaven el rebuig de la població rural, la qual considerava els franciscans unes víctimes de l'anticlericalisme del règim. Tot plegat, només servia als enemics del govern per a justificar llurs aixecaments armats.

La restauració de l'absolutisme del rei Ferran, mercès a la intervenció dels Cent mil fills de Sant Lluís, a més de significar un ràpid final a l'experiment liberal, per a Escornalbou va suposar retornar a la vida religiosa i a la predicació. Les missions agafen el ritme previ al Trienni. Com en 1814, estaran al servei propagandístic de la reacció ferrandina. La contundent manifestació del cronista de les *Jornadas* esvaeix el més petit dubte respecte de llur tarannà polititzat: "Restituido éste a su libertad, y sentado sobre el trono, expidió luego de nuevo que se misionaran todos los pueblos de su Monarquía, encargando se les explicasen de modos que pudiesen entendolo todos, el objeto, el plan y fines de los masones, comuneros, filósofos y demás impíos. Todos los Prelados procuraron luego dar cumplimiento a la real orden. El Excmo. Sr. Arzobispo Creus, el Excmo. Sr. Obispo de Tortosa Sáez, el Illmo. Sr. Obispo de Gerona escribieron a nuestro R.P. Guardian pidiéndole todas las misiones de que se pudiese disponer. Todo lo que se verificó el año 1824. Enviando el Arzobispo dos Misiones, una al Obispado de Tortosa y otra al Obispado de Gerona; y no pudieron enviar más por entonces, a causa de estar los PP. ausentes predicando Novenarios de Animas."²⁰

Les consignes del rei van ser puntualment seguides, amb la qual cosa es reafirma el criteri polititzat i ideològic de les missions. Al llarg de la dècada Onimosa, els franciscans s'havien erigit en apologistes de la reacció absolutista. El marcat caràcter polític de les predicacions es palesà, concretament, en la campanya organitzada per les zones costaneres, amb reconegut caire liberal, del bishat de Girona: Arenys de Mar, la Pineda, Blanes, Tosses i Lloret. "Aquí los libertinos procuraron por todos los medios impedir el fruto de la santa Misión, hasta ponerse a la puerta de la Iglesia y no dejar entrar a las gentes, tal era su descaro por la devilidad del párroco y alcalde, pero a pesar de todo el infierno se hizo mucho fruto."²¹ L'afer de Lloret dóna a entendre el total compromís del seminari amb l'Antic Règim, i, altrament, ja insinua l'antipatia de part de la població catalana contra els frares, símbols de l'obscurantisme.

19. ARAGONÉS, F. *Los frailes franciscos de Cataluña*, Barcelona, 1891, pg. 230.

20. "Jornadas Apostólicas", pg. 135.

21. Idem, pg. 136.

rebuig que en esclatar violentament pocs anys després significarà la fi del col·legi franciscà.

L'exclaustració de 1836 hauria significat la cloenda de les missions i, àdhuc, de la pròpia vida comunitària. Ambdós finals es precipiten, però, per la ferotge onada d'odi popular contra convents i monestirs que es va produir a diversos llocs del Principat pel juliol de 1835. Els sagnants sucesos de Reus van propiciar l'abandonament del col·legi, pel temor generalitzat entre els frares d'ésser assassinats com llurs germans d'ordre. La cloenda de la vida conventual comporta la desaparició de tota activitat missionera; amb tot, les darreres predicacions s'efectuaren ja en la primavera del 1833 a les localitats tarragonines de Rojals i la Riba.

Hom té la impressió que la paralització definitiva de les missions s'anticipa al dramàtic i penós final d'Escornalbou; els elements liberals més radicals no podien perdonar als franciscans que, amb llurs missions populars, es fessin justificadors morals d'un règim odiós i anacrònic.

Conclusions

Primerament, cal constatar la importància del moviment missioner d'Escornalbou palesada tant en l'expansió geogràfica, la Província Eclesiàstica de Tarragona, amb uns 1.200 llocs missionats, com pel nombre total de missions: 3.184. Les comarques meridionals del Principat, corresponents a la diòcesi de Tortosa, són més afavorides per l'evangelització franciscana. Per a fer-nos una idea del ressò que tingueren les missions, assenyalar que el cronista Papió comptabilitzà 250.000 combregants en 14 anys.

També hem de dir que el segle XVIII marca l'època més fecunda i brillant de les missions, plantejades segons criteris pastorals. En el segle XIX es produeix la decadència del moviment per culpa de les interferències polítiques que desvirtuen el genuí objectiu de les missions: la conversió dels cors.

Malauradament, la manifesta incapacitat de sostreure's als maximalismes ideològics provocarà la ruïna del convent. En la darrera i turbulenta etapa missionera, Escornalbou va emprar la predicació com a instrument avalador de l'absolutisme monàrquic, l'aliança funesta entre tro i altar. En el context històric era quasi impossible restar al marge de la pugna política que omplia Catalunya. Ja amb l'inici de la crisi de l'Antic Règim, plasmada en el fracàs de la Guerra Gran, hom comença a observar la instrumentalització de la predica-

ció al servei de finalitats alienes.

Malgrat tot, cal reconèixer la gran tasca desenvolupada pels franciscans, fent arribar llur veu fins als racons més amagats de la geografia nacional. La preferència per les àrees rurals, fins i tot les molt llunyanes del seminari, enfront de nuclis més grans i gratificants, evidencia una preocupació missionera molt d'acord amb l'espiritualitat franciscana.

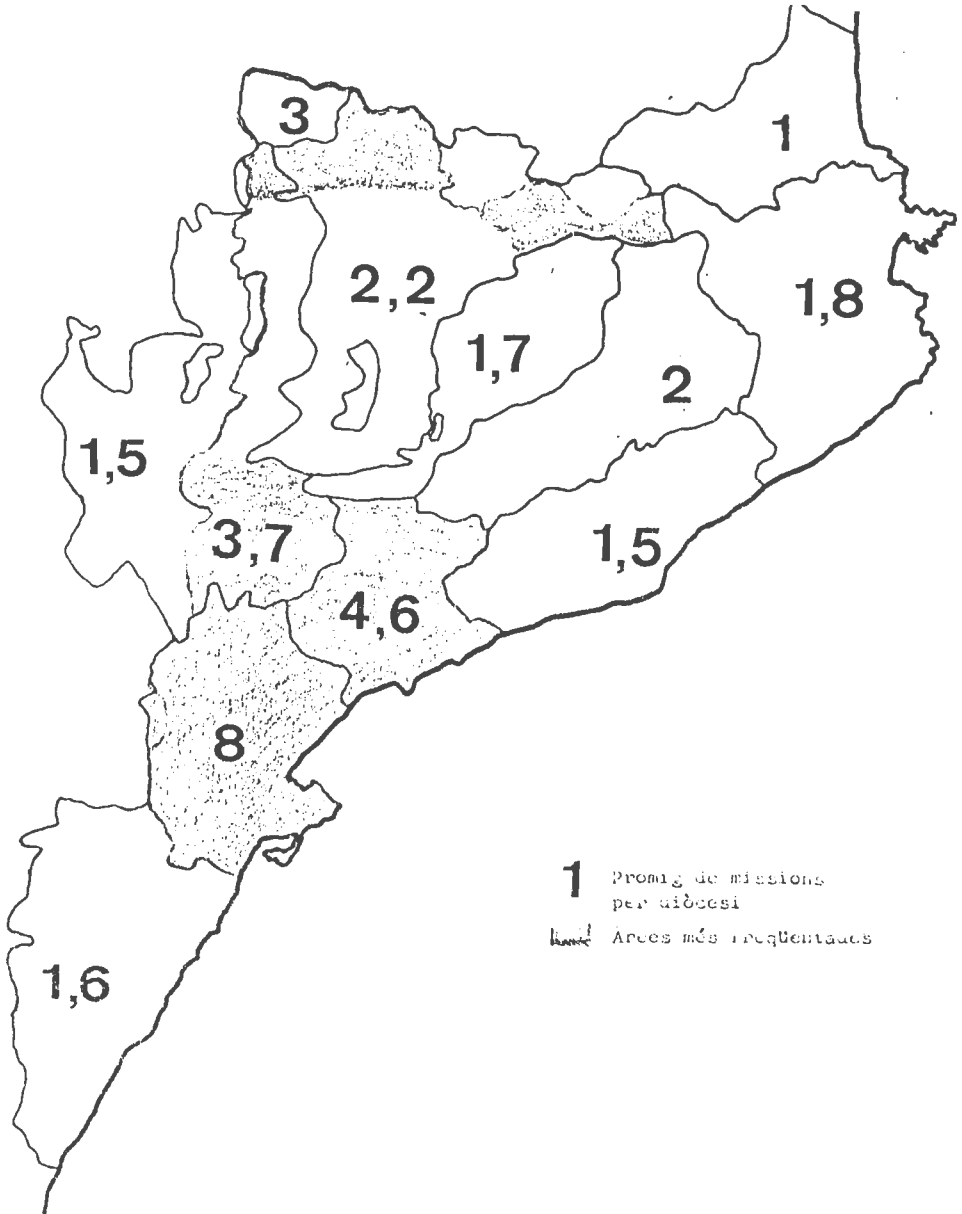
Per finalitzar, l'abast de les predicacions, fetes en català, com assenyala Papió²², dóna peu a considerar els frares com a defensors i promotors de la llengua; a desgrat de les creixents agressions de tot tipus des de 1714.

22. PAPIÓ, o.c. pg. 118.

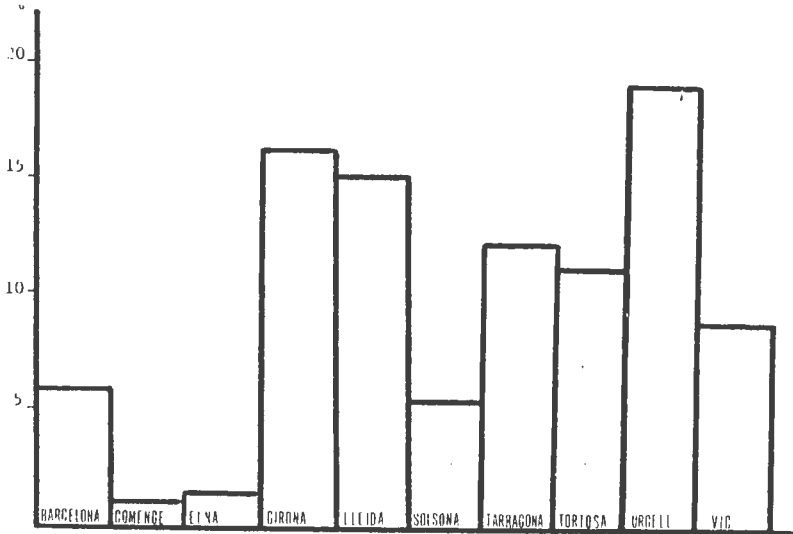
MAPA NÚMERO 1: EXPANSIÓ GEOGRÀFICA DE LES MISSIONS

**MAPA NÚMERO 2:
MITJANES I ZONES DE MÉS MISSIONS**

**GRÀFIC NÚMERO 2:
RELACIÓ PERCENTUAL DE LOCALITATS MISSIONADES**

GRÀFIC Nº 3 : RELACIÓ PERCENTUAL DE MISSIONS

